

درس پانصد و نهم

بحث راجع به حیات

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم
بسم الله الرحمن الرحيم

معنای واحدیت در زبان فارسی

راجع به مسئله اتصاف ذات بدون تنزل از مقام هوهویت خودش به وحدت حقه حقیقه که از او تعبیر به احدیت می شود و در آیات قرآن هم متصف به احدیت است؛ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾^۱ راجع به این مسئله صحبت شد و عرض شد که مسئله اتصاف ذات به وصف احدیت موجب تنزل ذات از صقع ذاتیت و وساطت خود نیست بلکه در عین حفظ ذات در همان مرتبه هوهویت انتزاع احدیت از همین مسئله می شود نه اینکه بخواهیم ذات را از آن مسئله و مرتبه هوهویت خودش متنازل کنیم و او را در یک مرتبه از اعتبار، معتبر بدانیم و آنگاه قابلیت مصداق برای احدیت پیدا کنیم. نه! به محض اینکه شما می گوید که ذات، ذات باری مثل اینکه شما گفتید: **هُوَ أَحَدٌ هَذَا، الذَاتُ أَحَدٌ هَذَا، الوجودُ أَحَدٌ** این وجود یک و یگانه و یکتا است بنا بر کیفیت مفهومی که شما از معنای واحدیت در زبان فارسی به یکتائیت یا یگانه مثلاً در یگانه یا گوهر یگانه یا یکتا می گویند آن گوهری که مانند او وجود ندارد و فقط یکی در عالم هست یگانه می گویند. یکتا به معنای **لا ثانیَ لَهُ** در تعبیر زبان فارسی است اما در زبان عربی همان مسئله احدیت و واحدیت است. واحد به معنای یک در مقابلِ اثنین و ثلاث است و احد به معنای فرد و شخص و ذاتی است که **لا ثانیَ لَهُ** است.

مقتضای حقیقت هوهویت

بنابراین مقتضای حقیقت هوهویت که همان ذات پروردگار است اتصافش به حقیقت احدیت بدون اعتبار معتبر است. اصلاً نیاز به اعتبار معتبر ندارد ولو خود خدا هم بگوید که من احد نیستم! [می گوئیم که] چه بگوئید و چه نگوئید این احدیت بر تو هست. مثل اینکه خدا بگوید که من وجود ندارم و بگوئیم که خدا هست و باید حرفش را قبول کرد، نه بابا! اگر خدا هم بگوید که من وجود ندارم می گوئیم: نه بابا! مثل اینکه

۱. سوره اخلاص (۱۱۲) آیه ۱. الله شناسی، ج ۳، ص ۲۵۶:

«بگو: داستان از این قرار است که خداوند دارای صفت احدیت است.»

چرت برده صورتت را آب بزن! یادت رفته که وجود داری و حی و قیوم هستی!! آن وقت ما این همه زحمت کشیدیم و این همه کتاب این طرف و آن طرف پخش شده و مسائلی مطرح شده و تازه تو داری زیر کاسه همه این چیزها می زنی، آن وقت برنامه چه می شود؟ چه کار کنیم؟! یک کاری بکن که این مسائل و قضایا و علوم استمرار پیدا کند بالأخره آدم یک چیزی داشته باشد!

وجود؛ عین ذات پروردگار

این مسئله احدیت یک مطلبی است که عبارةً أخرای «مساوی» است؛ **هُوَ اللَّهُ موجودٌ الآن** شما هیچ ذات پروردگار را از آن مرتبه خودش تنازل ندادید زیرا وجود عین ذات پروردگار است. اگر بگویید که **اللَّهُ وجودٌ** خود حقیقت ذات را بیان کردید با این کلمه دارای اربعة حروف «واو جیم واو دال» اگر بگوییم: **اللَّهُ موجودٌ** این هم باز همین است و این «میم» که در اینجا اضافه شده کاری نکرده است الا اینکه برای آن اثبات یک ماهیت و تشخیصی به اعتبار آن «میم» کرده است و تشخیص آن خودش همان عین وجود است و کاری در اینجا انجام نداده است. همین طور اگر بگویید که خدا ذات یا خدا بسیط است باز شما در اینجا موجب تنزل ذات از آن مرتبه هوهویت آن نشدید و اگر بگویید: **حقیقةً بالصرافة** باز در اینجا موجب تنزل ذات از این مسئله نشدید. بنابراین با گفتن احدیت برای آن مرتبه ذات، اتصاف در اینجا حاصل نشده است. آن اتصافی که موجب تنزل ذات از مقام و موقعیت و هوهویتش است و همین طور در روایات آن ذات را اعلی و اجل از اتصاف قلمداد کردند. چه در روایاتی که مربوط به امیرالمؤمنین علیه السلام است و در کلماتی که منسوب به آن حضرت در نهج البلاغه و غیر نهج البلاغه هست و یا در کلمات سایر ائمه، در همه این موارد آن اتصافی که از ذات پروردگار نفی شده است اتصاف احدیت نیست بلکه اتصاف دیگری است که حالا باید بیایم بگوییم که آن چیست. پس این مسئله احدیت را در اینجا تمام کردیم.

در اوصافی که چه برای ذات پروردگار یا برای سایر موجودات خصوصاً حیوان و انسان و ملائکه آن اوصاف را بیان می کنند دو وصف در اینجا مطرح است؛ وصف اول وصفی است که به خود ذات برمی گردد **مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ ذَاتٌ** و وصف دوم وصفی است که به آثار و شئون خارجی او برمی گردد به لحاظ نوعیت و صنفیت و جنس و فصلی که هر کدام از این موجودات دارای آن نوع و دارای آن جنس و فصل و صورت و ماده هستند. پس ما در اینجا دو نوع وصف داریم؛ وصف اول وصف ذات است که آن وصف و اوصاف به خود ذات **مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ ذَاتٌ سِوَاءَ كَانَتْ مُجْرَدًا أَوْ مَادَّةً سِوَاءَ كَانَتْ جَمَادًا أَوْ حَيَوَانًا أَوْ إِنْسَانًا سِوَاءَ كَانَتْ هَذَا الْمَوْجُودُ هُوَ اللَّهُ أَوِ الْمَخْلُوقُ وَ الْمَصْنُوعُ** فرقی در این مسئله اول و وصف اول ندارد و آن سه وصف علم و حیات و قدرت است.

بی معنا بودن اجماع در مسائل فلسفی

در مسئله علم و حیات و قدرت همه گفته‌اند ما کاری نداریم به اینکه همه گفته‌اند یا همه نگفته‌اند اصلاً در مسائل فلسفی مسئله اجماع معنا ندارد. اجماع در فقه هست که ما اصلاً اجماع [را در فقه هم قبول] نداریم حالا بیاییم در مسائل فلسفی قائل به اجماع بشویم؟! خیلی خنده‌دار است! اینکه می‌گوییم که همه گفته‌اند یعنی یک مسئله عادی و بدیهی است از این باب [مدت‌نظر است] نه اینکه چون همه گفته‌اند خودش موجب قوت این قضیه بشود.

انتزاع دو وصف برای ذات

شکی نیست اگر هیچ فیلسوفی هم نبود خود انسان و عقل فلسفی انسان می‌توانست برای ذات دو وصف انتزاع کند. وصف اول وصف وجودی ذات است و این ذات فرق نمی‌کند که باری تعالی باشد یا اینکه مخلوق باشد تفاوتی ندارد و آن وصف علم و حیات و قدرت است.

حیات به معنای استمرار بقاء ذات

حیات چیست؟ حیات به معنای استمرار بقاء است. می‌گویند که فلانی حیات دارد و حی است یعنی بقاء او بقاء مستمر است. الآن شما در اینجا نشسته‌اید و دارید به این مطالبی که ما داریم بیان می‌کنیم گوش می‌دهید، من دارم صحبت می‌کنم و شما هم دارید توجه می‌کنید، آنچه که موجب حفظ این حالت است یعنی موجب تکلم و همین‌طور موجب استماع است مسئله حیات است. اگر حیات را از من بگیرند یک مرتبه این صحبت قطع می‌شود و دیگر حرف نمی‌زنم ولو اینکه نشسته‌ام! حضرت سلیمان علیه‌السلام به عصا تکیه داده بود و مدام به اجنه می‌گفت که کاخ و خانه و قصر بسازید و عمارت درست کنید این اجنه هم شروع کردند. عزرائیل آمد جانش را بگیرد گفت که حاضرم و... [بگذار بنشینم] گفت که هیچ فایده‌ای ندارد و همان‌جا جانش را گرفت ولی وقتی که جان از بدن حضرت سلیمان خارج شد ایشان نیفتاد و همان‌طوری که به آن عصا و منسأته تکیه داده بود به همان کیفیت باقی ماند و اجنه خیال می‌کردند که زنده است^۱ و وقتی هم که روح از

۱. سوره سبا (۳۴) آیه ۱۴:

﴿فَلَمَّا قَضَىٰ نَا عَلَىٰ ۙ وَ آلَ مَوْتًا مَا دَلَّهُمْ ۙ عَلَىٰ مَوْتِهِ ۙ إِلَّا دَابَّةَ آلِ ۙ أَرَضٍ ۙ تَأْكُلُ ۙ مَنَسَأَتَهُ ۙ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتْ آلُ ۙ جِنِّ ۙ أَنْ لَوْ ۙ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۙ آلُ ۙ غَىٰ ۙ بَ ۙ مَا لَبِثُوا فِي ۙ آلِ ۙ عَذَابٍ ۙ آلِ ۙ مُهْمِينَ ۙ﴾

ترجمه: «پس هنگامی که مرگ را بر او مقرر کردیم، جنیان را از مرگش جز موربانه‌ای که عصایش را می‌خورد، آگاه نکرد؛ زمانی که به روی زمین در افتاد، جنیان [که ادعای علم غیب داشتند] فهمیدند که اگر غیب می‌دانستند در آن عذاب خوارکننده [که

بدن حضرت سلیمان بیرون رفت چشمان حضرت سلیمان هم باز بود بسته که نبود. هر کسی می آمد و می رفت خیال می کرد حضرت سلیمان ایستاده و دارد نگاه می کند. [می گفتند که] چرا نمی خوابد و همین طور ایستاده دارد نگاه می کند! حالا شاید می خواهد این کارها زود انجام شود لذا ایستاده دارد نگاه می کند. خبر ندارند که روحش به یک جای دیگر رفت و این جسم و بدن ظاهری است که به این کیفیت هست. ولی او دیگر صحبت نکرد و به همین کیفیت باقی بود. اگر این حیات قطع شود من دیگر نمی توانم صحبت کنم و اگر این حیات قطع بشود شما دیگر نمی توانید گوش بدهید. پس حیات آن جنبه استمرار بقاء خود ذات است. الآن حیات این لیوان تا وقتی است که در این وضعیت باقی است. اگر شما یک لگد به این لیوان زدید دیگر این لیوان حیات ندارد و وقتی که حیات نداشت آثار هم ندارد و نمی توانید در آن آب بریزید. اگر این لیوان را در آتش قرار دادید دیگر حیات ندارد. اگر حیوانی را ذبح کردید آن حیوان دیگر حیات ندارد. حیات ندارد یعنی این بدن او که جنبه استمرار داشت و این حرکات و سکنتات از او سر می زد از او منقطع می شود و یک جا می افتد تا بعد هم از بین برود. پس حیات عبارت از یک وصف استمرار و بقاء ذات است و به این حیات می گویند لذا هر وجودی در وجود خودش باید متصف به حیات باشد. اگر متصف به حیات نشود عدم بر آن حاکم است از جمله ذات پروردگار، ذات پروردگار متصف است؛ ﴿عَلَىٰ آلَ حَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾^۱، ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۗ أَلْ حَيُّ ۗ أَلْ قَيُّومُ﴾^۲ این حی یعنی ذاتی که دارای حیات است. آیا حیات یعنی روح؟ نه! حیات به معنای روح نیست. جماد که روح ندارد! آیا حیات به معنای نفس است؟ نه! جماد که نفس ندارد. حالا نفس مربوط به خودش را دارد اما الآن نفس حیوانی منظور است و الا هر چیزی یک نفسی دارد. آن نفسی که جنبه ربطی بین ماده و آن نفس است.

ذی شعور بودن قمر و شمس

امام سجاد علیه السلام به قمر هم خطاب می کند و می گویند: «**أَيُّهَا الْخَلْقُ**»^۳ و وقتی که در ماه رمضان هلال ماه رمضان می آمد یا هلال ماه شوال یا هلال اول ماه می آمد حضرت اشاره به ماه می کردند و او را دارای شعور

کارهای بسیار پرزحمت و طاقت فرسا بود] درنگ نمی کردند.»
۱. سوره فرقان (۲۵) آیه ۵۸.

ترجمه: «بر خدای زنده ابدی که هرگز نمیرد.» (محقق)

۲. سوره بقره (۲) آیه ۲۵۵. امام شناسی، ج ۱۴، ص ۱۰۵:

«الله معبودی جز او نیست، که زنده است و قیوم است.»

۳. الصحیفة السجّادیة، فقراتی از دعای ۴۳: «و کان من دعائه علیه السلام إذا نظر إلى الهلال.»

قلمداد می کردند! یعنی قمر یا شمس شعور دارد و الآن با شعورش دارد در تحت فلک دوار می گردد، این حیات به معنای بقاء است.

آیا ذات پروردگار در همان کنه ذات و وجود خودش بقاء دارد یا ندارد؟ یعنی می توانیم بگوییم که خدای متعال در مرحله ذات باقی نیست؟ یا اینکه نه! ذات پروردگار در همان ذاتیت خودش بقاء دارد و باقی یکی از اوصافی است که برای ذات باری تعالی است؛ **الباقی و المبقی** هردو است حالا المبقی که یک چیز دیگر است ولی همان باقی [برای ذات پروردگار است]. حیات عبارت از خود بقاء ذات و استقلال ذات روی پای خودش و استمرار آن حقیقت وجودیه روی پای خودش و استغناء آن حقیقت وجودیه از غیر است، به این حی و حیات می گویند. پس حیات عبارت از این است که یک ذاتی ذات باشد. همین که یک ذاتی ذات است و عدم بر او طاری و حاکم نیست این ذات حی است. پس اگر ذاتی را بدون هیچ گونه شائبه فعلیت و وصفیت و بدون هیچ گونه مقام بروز و ظهور تصور کنیم آیا می توانیم عدم را بر آن ذات حمل کنیم یا نمی توانیم؟

وقتی که شما یک ماء را تصور می کنید در مرتبه این وجود ماء، یک وقتی این لیوان آب ندارد شما برمی دارید از این [پارچ] آب در آن می ریزید و یک وقتی این لیوان آب دارد. حالا که لیوان آب دارد با فرض اینکه لیوان آب دارد می توانید عدم الماء را در این لیوان تصور کنید؟ این مستحیل است و نمی توانید تصور بکنید. این لیوان الآن در مقابل شما هست و هنوز ندیده اید که این لیوان آب دارد یا ندارد می گوید: **إِمَّا فِيهِ مَاءٌ** و **إِمَّا خَالٍ عَنِ الْمَاءِ** این مربوط به جهل شما است ولی در عالم واقع **إِمَّا فِيهِ مَاءٌ** او لا در واقع وقتی چشمتان را باز می کنید می بینید که نه، تقریباً یک سوم این لیوان آب هست و آب دارد. حالا که آب دارد می توانید بگویید که این لیوان آب ندارد؟ مستحیل است چون با فرض وجود ماء در این لیوان، فرض عدم بر این مستحیل می شود. هر کجای این مطلب را که دارم می گویم اگر برایتان شبهه هست همین جا بگویید و رد نشوید.

با فرض وجود یک امری فرض عدم بر آن امر مستحیل می شود و اینها جمع بین متناقضین است.
تلمیذ: این را وصف غیر که نمی توانیم بگیریم. فقط ذات است و کسی هم انکار نمی کند که ذات غیر از ذات است....

استاد: حالا می رسم ببینیم کسی انکار می کند یا نه! حالا آرام آرام!! نه خیر، اینها اصلاً مسئله مقام احدیت را مرتبه متنازله ذات می داند. این بحثها زیره به کرمان بردن است!! بله، مقام احدیت را مرتبه متنازله از هوویت می داند همه حرف ما سر همین است. حالا من یکی یکی اول از مسئله خود نفس اتصاف به احد جلو آمدم بعد می خواهم مدام ذهن را نزدیک کنم تا اینکه به چیزهای دیگر می رسم.

استحالة خلو ذات از وصف حیات

بعد از احد سراغ حیات آمدم در حیات هم دیدیم که مسئله به این کیفیت است یعنی استحالة خلو ذات

از وصف حیات؛ یعنی وقتی که ذات را از وصف حیات خالی کردید حکم به عدم به آن کردید. **كَأَنَّ الذَّاتَ لَيْسَ بِذَاتٍ وَ هُوَ جَمْعٌ بَيْنَ الْمُتَنَاقِضِينَ** یا باید بگویید که ذات موجود است یعنی این لیوان الآن یا موجود است یا معدوم است. می‌توانید بگویید که این لیوان موجود است و در عین اینکه موجود است متصف به لیوان نیست! پس چیست؟! هوا است؟! وقتی که دارید می‌گویید که این لیوانی که در دست من هست لیوان است خودتان دارید می‌گویید که لیوان است بعد می‌گویید که نه، در آن وقتی که دارم می‌گویم که لیوان است لیوان نیست دروغ می‌گویم به حرف‌های من گوش ندهید و بگویید که نه، [لیوان نیست] اینکه نمی‌شود! بله، یک وقتی من لیوان را در دستم مخفی می‌کنم و می‌گویم که آقا در دست من چیست؟ شما می‌گویید که احتمالاً یا لیوان است یا شاید چیز دیگر است ولی وقتی که دیدید و همه متوجه شدید الآن این لیوان است و دارای این خصوصیات است و مدور است و رنگش به این کیفیت است که نمی‌توانید این را انکار کنید!

حالا صحبت در این است که این وصفی که الآن خدای متعال برای خودش دارد ﴿أَلْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ﴾ این حی که الآن ذات باری تعالی خودش را متصف به این حی کرده است آیا این حی و این اتصاف او را از مرتبه ذات به مرتبه دیگر نازل می‌کند؟ به عبارت دیگر ذات باری اعلی از مرتبه حی است یا اینکه در همان مرتبه حی با خود حی به یک مصداق و میزان است تا مادامی که ذات دارد جلو می‌رود حی هم دارد با او جلو می‌رود و نمی‌شود این دوتا از همدیگر جدا بشوند. جدا شدن هر کدام از یکدیگر موجب انعدام برای دیگری است. اگر وجود آمد تبدیل به عدم شد حیات هم منعدم می‌شود و اگر حی آمد از این ذات منسلخ شد پس خود وجود هم دیگر نیست یک‌دفعه نگاه می‌کنید می‌بینید هیچ چیز و هیچ کدام نیست یا این دوتا باید باهم جلو بروند یا اگر بخواهید یکی را از یکی دیگر [جدا کنید آن هم معدوم خواهد شد].

شما می‌توانید ذات را بدون خلق زید تصویر کنید زید را الآن می‌بینیم که امروز به دنیا آمده در حالی که دیروز ذات پروردگار بوده است. شما می‌توانید پدر و مادر را بدون بچه‌ها تصور کنید؟ بله، همه ما و چه گذشتگان ما بر این مسئله ادل الدلیل هستند و چه خود ما بر این قضیه [ادل الدلیل هستیم]! این طور نیست؟! قبل از اینکه آقازادگان جناب حکیم در اینجا پا به عرصه وجود بگذارند خود حکیم در اینجا بوده و افاضات، اناره، افاضه، افاده و هزارتا کار داشته ولی بدون اینکه خروجی [داشته باشد]!!

تَلْمِيذٌ: بَابَا نَبُودِم.

استاد: بالأخره خودتان وجود داشته‌اید و مستقل بالاراده و اختیار بوده‌اید بعد گاهی اوقات چیزهایی در

۱. سوره بقره (۲) آیه ۲۵۵. امام شناسی، ج ۱۴، ص ۱۰۵:

«الله معبودی جز او نیست، که زنده است و قیوم است.»

ذهن پیدا می‌شود و مسائلی و خواب و خیال‌هایی پیدا می‌شود بعد در اینجا مطالب دیگری می‌آید و فرزندان و اولادی متولد می‌شوند بنابراین وجود سرکار فیض آثار مناقب شعار ملازم با وجود اولاد نیست! ممکن است یک شخص در یک وقتی بوده و ازدواج نکرده است و ممکن است بعد ازدواج کند و فرزندان نیاورد و ممکن است ازدواج کند و بعد از مدتی فرزند بیاورد. پس آوردن فرزند لازم و ملزوم حتماً برای وجود شخص نیست. اما خود وجود شخص خود این جسم بدون آن اوصافی که آن اوصاف لازمه وجودی او هستند آیا بدون این اوصاف می‌شود باشد یا نباشد؟ مثلاً فرض کنید اعراضی که الآن این دارد همان طوری که در جلسه قبل عرض کردم بدون کمّ و عرض و کیف و این چیزها، وقتی که می‌خواهید این اعراض را از این زید بگیرید حکم به عدم برای آنها جاری کردید البته باز این در مرتبه نازل است و آنچه که ما می‌گوییم بالاتر است. بنابراین شکی نیست بر اینکه اگر وجود را تصور می‌کنید هم‌زمان با وجود حیات هم باید تصور بشود بخواهید یا نخواهید مثل احدیت.

اگر حیات را تصور می‌کنید حتماً این حیات یک متعلقی دارد و این حیات به چه تعلق گرفته است؟ این حیات به آن وجود تعلق گرفته و آن وجود هم باید باشد پس این دوتا لازم و ملزوم هستند **لا ینفکان سوا** اینکه ذات پروردگار را به حیات متصف کنیم یا متصف نکنیم، این حیات منضم با ذات و لا ینفک از ذات است. اگر شما حیات را منفک از ذات بکنید همان آن حکم به انعدام ذات کردید.

تلمیذ: حیات حد است.

استاد: حیات حد نیست.

تلمیذ: در و عاء مفهومیت که حد است.

استاد: خودش مفهوم است. ما چون این مفهوم حیات را در ارتباط با سایر مصادیق ملاحظه می‌کنیم یک مفهوم در اینجا به نظر می‌آوریم که آن مفهوم عام است هم شامل ذات باری تعالی می‌شود و هم شامل حیوان و گوسفندی که دارد راه می‌رود می‌شود و به آن حی می‌گوییم. به انسان هم که راه می‌رود حی می‌گوییم و به گربه هم که دارد راه می‌رود حی می‌گوییم یک مقداری مطلب را بالاتر ببریم.

تلمیذ: شما حیات را بر ذات حمل ذاتی می‌کنید یا حمل شایع؟!

استاد: حمل مفهومی که در اینجا ذات با حی دوتا است. ذات به معنای نفس الشیء است فرق نمی‌کند.

تلمیذ: به حمل ذاتی می‌گیرید.

استاد: بله، حمل ذاتی است فرق نمی‌کند چه حمل شایع بگیرد...

تلمیذ: در همین حمل ذاتی هم باید ببینیم با حد مفهومی اش لحاظ می‌کنید یا بدون حد مفهومی.

استاد: نفس مفهوم حیات یک مفهوم سعی است که هم شامل ذات پروردگار می‌شود و هم شامل همه مخلوقات می‌شود منتها آن مفهوم در مورد ذات پروردگار **غناء عن الغیر** است و استغناء ذاتی دارد و در مورد سایر پروردگار تدلی به غیر دارد وجودش وجود بالغیر است. مفهومش مصادیق مختلف دارد ولی در نفس

مفهوم که قابل انطباق بر ذات است مثل خود وجود.

تلمیذ: همین که تفسیر فرمودید که با حیات‌های دیگر، با حد مفهومی حمل بر ذات می‌شود. استاد: احسن! یعنی ما یک مفهومی را که دارای سعه در مصداق است و مصادیقش متفاوت است ولی

نفس مفهومی یکی است...

تلمیذ: همین را می‌خواستیم متوجه بشوم که با حد مفهومی‌اش حمل بر ذات می‌کنیم.

استاد: نه مصداقی، حد مفهومی او را موجب حد در خود مفهوم نمی‌کند یعنی از مفهوم چیزی کم نمی‌کند بلکه مصادیق این مفهوم را در اینجا مختلف می‌بینیم؛ مصداق حیات در انسان یک نحوه است و مصداق حیات در شجر به نحوه دیگر است.

تلمیذ: به حمل شایع است اما حملش مثل الإنسان انسان نیست از باب حمل...

استاد: بله، در الإنسان انسان همان نفس خود حدود ماهوی را بر انسان حمل می‌کنید، اما وجود و

حیات دو مفهوم است.

تلمیذ: ولی این طور که فرمودید یعنی حمل ذاتی بدون حد مفهومی است چون می‌گوییم که این دو باهم... هستند و این ذات و حیات است اگر حیات را سلب کنیم ذات منهدم می‌شود پس این بدون حد مفهومی حمل ذاتی است.

استاد: نه، لازم نیست. انسان می‌تواند حمل شایع هم بکند در عین حال بعضی از اوصاف، اوصاف انتزاع

از نفس ذات باشد. یک اوصاف، اوصاف خارج از ذات داریم.

تلمیذ: همین طور که تفسیر فرمودید یعنی اگر ما این را سلب کنیم ذات منهدم است پس ما حد مفهومی آن را در نظر نگرفتیم.

استاد: نه اشکال ندارد، خود مفهوم نه حد مصداقی، آن مصداقی را که از این مفهوم برای انسان از کیفیت حرکت تصور کردید آن را نمی‌توانیم به خدا نسبت بدهیم چون حیات در ذات خدا با حیات در ما تفاوت می‌کند ولی حیات به معنای استمرار ذات به معنای سعی خودش و به معنای کلی چرا به ذات حمل نمی‌شود؟ تلمیذ: این تلازمی که فرمودید...

استاد: همین! شما آن حیاتی را که به معنای استمرار ذات است حالا آن استمرار به چه نحو است؟

خودش می‌داند ولی این مقدار که ذات در ذات خودش آیا مستمر است یا نه؟ یا یک جا می‌ایستد؟

تلمیذ: پس این بدون حد مفهومی می‌شود.

استاد: نه حد مفهومی، مفهوم حد ندارد مصداقش حد دارد.

تلمیذ: مطلب اشکال دارد. نمی‌شود!

استاد: مسئله کثرت نیست و کثرت در مفهوم است، نه کثرت در مصداق و کثرت در مصداق در اینجا

به وجود نمی‌آید؛ یعنی شما آمدید یک وصفی را از خود ذات بدون امر دیگر انتزاع کردید یعنی ذات بوده و هیچ مخلوقی هم در عالم از او سر نزده است.

تلمیذ: در عالم مفهومیت مفهوم حیات غیر از مفهوم ذات است.

استاد: باشد مهم نیست و اشکال ندارد.

تلمیذ: ولی شما در توضیحاتتان طوری توضیح دادید که یعنی این ذات با این مفهوم یکی است.
استاد: مصداقاً یکی است نه مفهوماً.

تلمیذ: حرف شما در این مفهوم مصداق است.

استاد: ببینید وجود «او جیم و او دال» یک مفهوم دارد و حی «حاء یاء» یک مفهوم دیگر دارد. اگر یک مفهوم نداشت که حرف‌های این دو تا هم فرق نمی‌کرد ولی صحبت ما این است که آیا این «حاء یاء» با این «او جیم و او دال» ابدأً و ازلاً معیت دارند یا ممکن است از همدیگر تفکیک پیدا کنند؟
تلمیذ: مصداقاً واحد است.

استاد: احسنت! همین را می‌خواهیم بگوییم. اگر بگوییم که آن ذات حیات دارد او را از مرتبه خودش پایین آوردیم یا نه؟

تلمیذ: نه، در عالم اعیان که آوردیم غیر آن مصداقش است.

استاد: چه چیزی مصداق شد؟ نه.

تلمیذ: مصداق با حی متحد و یکی است اما در عالم لفظ که می‌آوریم جدا می‌شود.

استاد: احسنت! عیب ندارد جدا بشود مسئله‌ای نیست. ما می‌خواهیم این را بگوییم که در هر مرتبه که ذات پروردگار را در آن مرتبه بدانید چه در مرتبه ذات و چه در مرتبه وصف اوصاف مثل خالقیت، رازقیت، موجبت و وجدیت در هر مرتبه که می‌خواهید بدانید باید وصف حیات را در همان مرتبه ملازم با ذات بدانید. منظور من این است.

تلمیذ: اینها که اوصاف فعل است. اوصاف ذاتی را که ملازم می‌بینیم آن اوصاف فعل است که...
استاد: نه نه، ما اصلاً کاری نداریم و اصلاً بحث کلی می‌کنیم. می‌گوییم که چه ذات در مقام احدیت باشد یا ذات در مقام واحدیت باشد یک وصفی دارد که خود ذات بخواهد یا نخواهد نمی‌تواند آن وصف را از خودش جدا کند. آن چیست؟ حیات است. شما چه می‌گویید؟

تلمیذ: بله این درست است. این حمل ذاتی است الإنسان إنسان.

استاد: حالا به این کار نداریم که این حمل شایع است. در الإنسان إنسان خود مفهوم یکی است و فرق می‌کند. اینجا مفهوم حی با وجود فرق می‌کند.

تلمیذ: من این را می‌خواهم عرض کنم می‌گوییم که مفهوماً یکی است.

استاد: عرض بنده این است که اختلاف در مفهوم موجب خروج ذات و پایین آوردن ذات از مرتبه خودش نیست! ذات در هر مرتبه ذاتیت خودش که دارد متصف به حی است و جدا نشدنی است و ما نمی‌توانیم جدا بکنیم. خود ذات هم نمی‌تواند خود را از حیات جدا کند. جدا کردن ذات از حیات موجب انعدام ذات خواهد شد.

تلمیذ: به اعتبار عالم الفاظ است یعنی آمده‌اند در عالم الفاظ این طور مصداق را تعریف کرده‌اند

یعنی این‌طور نیست که مصداق را پایین بیاورند.

استاد: اصلاً پایین آوردن معنی ندارد.

تلمیذ: این‌طور که شما می‌فرمایید مصداق را پایین بیاورند، معنی ندارد.

استاد: اصلاً معنا ندارد ما هم همین را می‌گوییم پس شما هم تأیید می‌کنید برای همین است!

تلمیذ: پس آنها هم که این را گفتند یعنی اعتباراً پایین آوردند یعنی در عالم الفاظ پایین آوردند.

استاد: مگر اینجا احکام فقهی است که بخواهید اعتباراً پایین بیاورید؟! بحث از وجود بحث از عقاید

تکوینی است جان من! نه اینکه از مسائل اعتباری و تنزیلی و به اعتبار معتبر باشد. نه! یک بحث واقع است.

یک وقت شما ذات را در نظر می‌گیرید و یک وقت ذات را با افعال در نظر می‌گیرد. آیا ذات شما با فعل و مقام

تکلم‌تان که دارید تکلم می‌کنید در یک رتبه هست؟ نه! چرا؟

تلمیذ: چون فعل است.

استاد: احسنت! این فعل مستند به ذات است پس ذات اعلیٰ از این مرتبه و صف است چون ممکن است

شما صحبت کنید و ممکن است صحبت نکنید و در هر دو حال ذات، ذات است. یک وقت همین ذات در مقام

تکلم است، یک وقت در مقام تفکر است، یک وقت در مقام ضحک است، یک وقت در مقام اکل است و یک

وقت این ذات در مقام نوم است و تمام این اوصافی که ذات دارد، ذات اعلیٰ از اوصافش است ولی صحبت ما

این است که آن کسانی که می‌آیند و می‌گویند که ذات در مقام احدیت پایین‌تر است به چه اعتباری این حرف

را می‌زنند؟! اگر به صرف اعتبار است که تکلم در مقام ذات و وجود مقام اعتبار نیست و مقام واقع است! اصلاً

بحث فلسفی بحث اعتبار نیست!

تلمیذ: در عالم لفظ...

استاد: لفظ چیست؟ پس خود وجود هم اعتبار است.

تلمیذ: یک وقت انسان به ذات توجه دارد و به همین اوصاف ملازمه با ذات توجه ندارد وقتی به

اوصاف ملازم توجه دارد به ذات توجه ندارد.

استاد: ببینید بحث توجه یک بحث است و بحث تنزل ذات از مرتبه خودش به مرتبه واحدیت بحث

دیگر است این دو مسئله است. اعتبار ذات به یک نحوه از مراتب، یک مطلب است و اعتبار ذات در مقام ذهنیت

و خیال یک مرتبه دیگر است. همیشه فیلسوف و متفکر و حکیم وقتی که نگاه به یک حقیقت شیء می‌کند به

واقع آن نگاه می‌کند نه اینکه این درقبال آن چه اعتبار گرفته است! مسائل فلسفی که مسائل اعتبار نیست. الآن

در اینجا همه مثل همدیگر هستیم و ما اعتباراً یک نفر را رئیس می‌گوییم آقا شما رئیس هستید این اعتبار است!

فردا این ریاست را از او سلب می‌کنیم و به یک نفر دیگر می‌دهیم. حالا در اینجا می‌توانید بگویید که بله، ما در

اینجا آمدیم خود شخص را به یک نظره نگاه می‌کنیم و ریاستش را به یک نظره دیگر نگاه می‌کنیم این درست

است چون اعتبار دست ما هست ولی دیگر نظره به ذات در دست حکیم نیست که بگوید که من این‌طوری به

آن نگاه می‌کنم یا آن‌طوری نگاه می‌کنم. این‌طور نگاه می‌کنم که دست شما نیست! شما نمی‌توانید وقتی که آب، آب است بگویید که من به این به‌عنوان شیره نگاه می‌کنم. نه آقا جان بیخود نگاه می‌کنی این آب است و شیره نیست. بله، حکیم باید نسبت به واقع‌نظره و فکر خود را تصحیح و نزدیک کند که آنچه را که در واقع هست با آنچه را که بیان می‌کند حد‌الامکان انطباق داشته باشد. حالا صحبت ما این است که آن کسانی که می‌گویند: اتصاف ذات حتی به حیات موجب تنزل ذات از موقعیت و مرتبهٔ خودش به مقام اتصاف است آیا این با بیانی که گفتیم صحیح است یا صحیح نیست؟

تلمیذ: ...مسئله حد‌الامکانش فلسفی است از این جهت که فلسفه کلاً یک روشی دارد و آن‌هم اینکه موجود را دارد در اینجا تحدید می‌کند یعنی خارج از وجود و ذات نشسته و دارد راجع به ذات صحبت می‌کند و این اتصاف هم خارج از ذات است....

استاد: نه دارد به خود ذات برمی‌گردد همان‌طوری که نظرش به ذات به اصل وجود است.

تلمیذ: این همان مطلبی است که خودتان فرمودید که ذات، ذات است که دیگر از این نمی‌تواند پایین‌تر بیاید.

استاد: همان ذات ذات است، همان ذات حی است. فیلسوف در اتصاف یک شیء به خود شیء همان خود آن عنوان را بر خود او بدون شیء دیگر حمل می‌کند یعنی در وهلهٔ اول یک فیلسوف می‌آید خود آن وجود را در نظر می‌گیرد و عاری از همهٔ ماهیات و شواهد به نفس وجود به‌عنوان یک واقعیت هستی نگاه می‌کند و آن را در مرکز می‌گذارد.

تلمیذ: یعنی این حی، حیات، قدرت و علم را خارج می‌داند؟

استاد: حالا اینکه خارج می‌داند صحیح است یا خارج هست؟ منظور من این است. خارج می‌داند، پس چرا بنده نمی‌دانم؟! - البته بنده حکیم نیستم! - خارج هست یا او خارج می‌داند؟ نظر من این است که در فلسفه بحث‌های اعتباری نیست. آن بحث‌های اعتباری برای عالم اعتبار است. فلسفه نظر به واقع می‌کند حالا مصیب هست یا مصیب نیست دوتاست و ما در او بحث نمی‌کنیم. بالأخره انسان جایز الخطا است ولی بالأخره آن مقداری که می‌فهمیم که می‌فهمیم! الآن می‌فهمید که این آب است و اگر نمی‌فهمید که آب است پس چرا آن را می‌خورید؟ می‌فهمید آب است و رفع عطش می‌کند. حالا اینکه می‌فهمید آب است آن را دور می‌ریزید؟! نتیجه‌اش این است که تشنه می‌مانید. نه! به این مقدار ترتیب‌اثر می‌دهید. حالا ما این مقدار را هم ترتیب‌اثر می‌دهیم و می‌گوییم که آیا می‌شود حی از این وجود جدا شود یا نه؟ من اصلاً می‌گویم که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم گفته‌اند که مقام حیات در ذات پروردگار مادون مقام ذات است. من می‌گویم که نه این حرف را قبول نمی‌کنم.

تلمیذ: بله ما از حیث خارج قبول می‌کنیم و ... از حیث ماهیت جدا نمی‌شود همان فرمایش سابقتان که فرمودید: منشأ اختلاف مفاهیم اختلاف مبدأ انتزاع مفاهیم است.

استاد: نه آن یک بحث دیگر است. عرض کردم که فعلاً از مرتبهٔ وحدت جلو آمدیم و به حیات رسیدیم

تا اینکه چوب و فلک‌مان را بر سر علم و قدرت بیاوریم فعلاً آرام آرام ما که می‌دانیم... باید وفق و مدارا کنیم
همین طوری که شلاقی نمی‌شود!! بقیهٔ إن شاء الله برای جلسهٔ بعد بماند.

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد